

KÖNYVEK

Babitsnál olvastam, hogy az ember megelégedett lehet kulturális fölkészültségével, ha életútján elolvas háromezer könyvet. Nem tudom, ha a nagy író ma élne, a számítógép és a világháló korában, mennyire csökkentené a kíváncsiságot, hisz olvasásidőnk jelentős része üzengetéssel és keresésekkel telik el. Mindazonáltal éljünk a klasszikus tanáccsal.

Ha a háromezer könyvet évi ötvenre bontjuk le, akkor hatvan aktív olvasási év kell a célba éréshez. Gondolom, az első tíz esztendő nem kell ide számolnunk, hisz ilyenkor gyerekirodalomból táplálkozunk, a kiemelkedő olvasmányélményeket azonban mégsem szabad elfelejtenünk.

Ebben a dolgozatban csupán a kedves (és elsősorban a kedvenc) könyveimet igyekszem számba venni, tekintet nélkül ezek rangjára. Valószínűleg az első könyv, ami kezembe került, az Petőfi Sándor *Összes költeményei* volt, azon okból kifolyólag, hogy édesanyám Petőfi-versek megtanulására készítetett úgy, hogy az adott verseket felolvasta nekem, mielőtt megtanultam volna olvasni. Ilyen volt: a *Ha a világ*, a *Szabadság, szerelem*, *A bánat egy nagy óceán*. Amikor sok évtizedre rá W.H. Audennél látogatást tettem, ez utóbbi verset ültettük át vele együtt angolra. Mikor édesanyám meghalt, és én már megtanultam olvasni, a Petőfi-összest olyan kedvvel és olyan lankadatlanul forgattam, hogy elsőéves egyetemista koromban már félszáz Petőfit tudtam kívülről és másik ötvenet más költőktől. Elsősorban József Attilától, az érzelmek mesterétől. Később Illyés Gyulától.

A gyerekkor nagy kedvencei közé tartozott Mark Twain: *Tamás úrfi kalandjai*, majd a korai kamaszkorban a *Koldus és Királyfi*, valamint a *Huckleberry Finn*. Erich Kästner könyvét, az *Emil és a detektívek* címűt Imre nagybátyám adta kezembe, ő maga a felnőtt Kästnereket olvasta, eredetiben, élvezettel. A nyolcéves születésnapom előtti karácsonyon hatalmas ládát hozott a posta, melyben negyven könyvet kaptam édesapám üzlettársaitól, Ungár és Sebestyén uraktól. Nem lényegtelen az a momentum, hogy 1957-ben Rómában találkoztam Ungár Ferivel, az egyik ajándékosztó fiával, aki jó barátom lett. Most Firenzében orvostanár.

A karácsonyi csomag dúskált donászi ifjúsági történetekkel, ezek élménygerjesztők voltak, mert három Gárdonyi-könyvet is felfaltam: az *Egri Csillagokat*, a *láthatatlan embert* és az *Isten Rabjait*. Könnyedebb volt a *Kalandos*

vakáció, amit hetvenéves koromban újra megvettem, és remekül szórakozva újból elolvastam – a gyerekkori kötet egész akkori könyvtárammal – közel kétszáz könyvvel együtt – 1945-ben elégett. Mi a bombázások elől hétvégi házunkba húzódtunk Veránka szigetén, mielőtt az oroszok elfoglalták Baját és 8 mm-es filmjeimmel tüzet raktak a kandallóban. A kályha felrobbant, a ház egész berendezésével együtt leégett.

Visszaköltözvén Bajára a nagyanyám tágas házában helyezkedtünk el, a könyvek gyűjtése újra kezdődött. Nagyapám egykori könyvgyűjteményéből megmaradt a Jókai- és Mikszáth-sorozat. Foghíjasan. Kedvenceim: *A kőszívű ember fiai*, *Az aranyember*, *Rab Ráby*, *Kárpáthy Zoltán*, *Szegény gazdagok*, *A lélekidomár*. Mikszáthot sokszor újraolvastam, emlékszem, az első kedves könyvem tőle a *Szent Péter esernyője* volt, a második a *Beszélő köntös*.

Fiú koromban keseregtem bús vége miatt, azóta a legjobb magyar regénynek tartom a *Fekete várost*. A *Nosztly fiú* sem marad sokkal mögötte, különösképpen azért is nem, mert a film főszerepét játszó Mécs Károly a barátom lett. Mikszáth sem választhatott volna jobb szereplőt.

Nem mondhatnám, hogy 13-14 éves koromban teljesen értettem volna a magyar klasszikusokat. Amikor birkáinkat legeltettem a közeli réten egy-egy cowboy (amerikai szóval kovboj) filléres regényt vittem magammal. Meglátta ezt a korai kulturális mentorom, a sarkon lakó Szokolovits bácsi és kezembe nyomott egy H. G. Wells-regényt, a *Világok harcát*. Rákaptam. És azután mindegyik másik Wells-regényre is. Amikor ezeket már beemeltem, jöttek a Verne Gyula-regények, Szokolovits bácsinak megvolt a *80 nap alatt a Föld körül*, *A Dunai Hajós* és az *Utazás a föld mélyébe* – a pontos cím nem jut eszembe. A gimnáziumi sporttól eltekintve minden szabadidőmet olvasással töltöttem. Az ágyam a régi úri szoba északi sarkában állt, apámé a déli sarokban. Amikor korán lefeküdt, regényekből olvastunk fel egymásnak. Egyik este a *Hornblower kapitány* egyik fejezetét ő, következő este a másik fejezetét én olvastam hangosan. De sor került a *Légy jó mindhalálig*-ra ugyanúgy, és már belekezdtünk az *Erdély-trilógiába* – Móricz volt a kedvenc szerzője – amikor elvitték, politikailag hamis per alapján lecsukták.

A legutolsó emlékezetes bajai olvasmányom Bertrand Russell *Nyugati filozófiatörténete* volt, melyet Hollander Erzsébet osztálytársam adott kölcsön. Beiratkoztam továbbá egy apró boltban berendezett „kölcsonkönyvtárba”, a tulajdonos nyomta a kezembe Franz Werfel *A Musa Dagh negyven napja* című könyvét – ez volt az első írás, mely megdöbbentett, elrémített az emberi gonoszságtól, és megerősített a ritka, de valós hősiességben való hitben.

Pesten mint magyar szakos, magamévá tettem a tananyag kötelező és ajánlott olvasmányait is. Mivel a szó szoros értelmében „nem tanultam”, vagyis az

egyetemi jegyzetemet csak vizsga előtt olvastam el, időm javarészét a Széchenyi könyvtárban töltöttem. Balassi minden verséből legalább egy strófa belém ivódott, Csokonainak még az Akadémián őrzött kézíratait is elolvastam, Besenyei regényébe és filozófiái értekezéseibe beleéltem magam. Berzsenyi minden versét hangosan felolvastam magamnak, ugyanúgy a *Lúdas Matyit*, helyelközzel a poéta Vajda Jánost, de Kemény Zsigmondtól is volt mit tanulni, kivéve pesszimizmusát.

Még a középiskola utolsó osztályában szoktatott rá Balassa László tanár úr, hogy minden nap – mint egy imádságot – elolvassak/felolvassak egy Vörösmarty-verset. Arany összes versét, a *Tolditól az Ószikéig*, azóta többször végigolvastam. Az *Arany-összes* ötödik kötetét 1990-ben kölcsönvette tőlem Ferdinandy Mihály – korunk nagy polihisztor –, de visszaszolgáltatni már nem tudta: meghalt. Pár éve a kötetet vizontláttam a Miskolci Egyetemen, Mihály könyvtára odaszármazott, de már nem volt merszem visszakérni ezt a dékántól, távoli rokonomtól, Kabdebó Lóránttól.

Minthogy készíttetést éreztem arra, hogy az idők múltán regényíró legyek, igyekeztem minél több elsőrangú regényt olvasni. Immár ez jelenti életemben az összes Móriczot, Kosztolányit, Karinthyt – mindenekelőtt a *Mennyei riportot* –, Mórát, Kodolányit, Babitsot, Krúdyt.

Unokatestvérem, Bajai Pál rajongását követtem a Krúdy-rajongásban, de már csak idekint sikerült a teljes Krúdyt megszereznem: mind a 44 kötetet. A *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* a kedvencem, ezt az író lányától, Krúdy Zsuzsától kaptam. Pomogáts Béla irodalomtörténész barátom szerint a legnagyobb hagyatéka Krúdynak van – ezt csodálom, mert én Jókaira tippeltem volna.

A Kosztolányi-regények közül legjobban a *Pacsirtára* érzek rá, habár a *Nero, a véres költő* is példaértékű mesemondás.

Világirodalmi műveltségem igen hézagos. Ez könnyen kiderült számomra Babits *Az európai irodalom története* és Szerb Antal *A világirodalom története* című könyveiből. A németektől elolvastam a magyarra fordított Goethe-verseket, -drámákat és a szerző egyik regényét. Schiller darabjait és verseit. Thomas Mann minden regényét, a *Varázshegy*t, a legnépszerűbbet, hatalmas lelkesedéssel. Kedvemre olvastam Böll műveit, a *Simplicissimust*, Grimmelshausentől, Heine költeményeit. A legnagyobb hatással rám Tolsztoj *Háború és béke* c. monumentális regénye volt. Először 17 éves koromban olvastam magyarul, a kórházban, amikor kivették a mandulámat és a seb bevérzett. Aztán, egyetemista koromban, már némi orosz nyelvismeret birtokában megpróbáltam az eredetét elolvasni. Csütörtököt mondtam, a rengeteg ismeretlen szó elriasztott. Több sikerrel jártam Gorkijnál. Két regénye után nekifogtam néhány elbeszélés elolvasásához, a *26 és egy* címűt le is fordítottam magyarra. Csehovot magyar fordí-

tásokból ismerem. Turgenyevet, Gogolt is olvastam, a *Holt lelkek* a kedvencem. Nagynéném könyvgyűjteményében megvolt a *Bűn és bűnhődés*. Izgatottan, lélekszakadva olvastam. Aztán beleuntam Dosztojevszkijbe. Úgy vélem, a többi regényben túlbeszéli a témát. Az első angol nyelvű könyv, amit elolvastam, a franciából fordított Exupéry *A kis hercege* volt, *The Little Prince* címmel. Oxfordban olvastam, többször egymás után.

A franciám hiányos. Ily módon csupán egy szerző, Apollinaire verseit olvastam eredetiben. A *nyomorultak* nagy kedvencem, az 1793, a *Notre Dame-i toronyőr* nem klasszikus. A Hugo-művek iszonyúan olvasmányosak. Flaubert élvezete emlékeimben össze van kötve Gyergyai Albert előadásaival. Ő úgy olvasta fel nekünk, diákoknak az *Érzelmek iskolájának* egyes részleteit, hogy a francia eredetit tartotta kezében, de a szöveget magyarul mondta. Ha a franciám nem dögögne, eredetiben is elolvasnám Stendhal három regényét: *A vörös és feketét*, *A vörös és fehéret* és a *Pármai kolostort*. Camus, Saint-John Perse, Sartre különös zamataival fészket raknak az elmében, hasonlóan Gide műveihez. Mégis nem Sartre, hanem nagybátyja, Albert Schweitzer a kedvencem, az, akinek *Lambarene* című könyve a leghatásosabb. Ennek hatására készültem orvosnak. Persze „burzsoá” származásom miatt nem vettem föl az orvosi egyetemre.

A manchesteri könyvtárvezető-helyettesi posztom alatt rendeztem egy könyvtári kiállítást száz könyvből, melyek „megváltoztatták” gondolkodásunkat.

Ezek közül kb. harmincat én is elolvastam, és néhány most is beletartozik kedvenceim sorába. A *Trobriandi bennszülöttek* antropológiai áttörése, Arthur Koestler *Sötétség délben* című politikai regénye, a két orwelli remekmű: az *Állatfarm* és az 1984.

Ide tartozott Wittgenstein filozófiai esszéje is, Darwin könyve a *Fajok eredetéről*, Marcel Proust regénye (*Az eltűnt idő nyomában*), Joyce *Ulyssese* és *Mikes Kelemen* „Emlékiratai”. Továbbá *Az ember tragédiája* és Goethe *Faustja* is. Teilhard de Chardin atya műve, *Az emberi milliő*, Aquinói Szent Tamás óta a legismertebb teológiai mű. Shakespeare-től három drámát fogadtam be, a *Hamletet*, a *Lear királyt* és *A szentivánéji álmot*. Bár minden görög drámát elolvastam az évek során, és jópárat megnéztem színházban, a leghatásosabb tragédiák között az *Oidipusz-sorozat* szerepel, valamint az én legkedvesebb drámám, az *Elektra*. Az Oidipusszal kapcsolatban megemlítendő, hogy a görög királynak nem volt komplexusa, csupán sorozatos balszerencse érte. Az atyagyűlölő fiú viselkedését a *Totem és tuba* szerzője, Sigmund Freud oltotta be a pszichológiai tudatba. Peter Medawar, a kémiai Nobel-díj kitüntetettje Freudot a 20. század nagy regényírójának tekintette, „All he wrote was fiction” (Amit írt, az mind fikció volt) – mondta róla. Mindazonáltal Freud is benne volt a százban, és Jung is, az ősképek fölismerője.

Ha megkérdeznének, hogy irodalmi viszonylatban miket tartok a legjelentősebbeknek, ezt mondanám: az *Odüsszeiát*, az *Isteni színjátékot*, a *Háború és békét*, a *Hamletet*. Mindegyiket többször elolvastam, a Hamletet persze eredetiben, az Isteni színjátékot párhuzamos szövegekkel: olaszul, angolul, magyarul.

Egy évet jártam Angliában olasz szakra, egy évet Rómában művészet-történelem szakra. Az ötvenes évek végén, a hatvanasok elején még virult olasz olvasói készségem, De Amicis, Italo Calvino, Moravia és Carlo Cassola regényeit bekebeleztem. A *La Ragazza di Bube* című film forgatásainál találkoztam Claudia Cardináléval, majd a könyvet is elolvastam, recenziót is írtam róla. A költők közül Montale volt (és maradt) a kedvencem, Carduccit, Leopardit, Ungarettit, Umberto Sabat fordítottan egy-egy vers erejéig magyarul. Kedvenc olasz drámám Pirandello *Hat szerep keres egy szerzőt* című darabja, melyet magyar TV-előadásban is láttam. Dario Fot is becsülöm.

A spanyol irodalomból –eddigi ismereteim szerint – a Don Quijote a legkedvesebb számomra, de jó kedvvel forgattam Lope de Vega drámáit és Madariaga írásait is.

A hatalmas amerikai irodalmat tekintve Mark Twainről már volt szó. Eugene O'Neillt, Sinclair Lewist, Theodore Dreisert most említtem meg, valamint John Fowlest a *Francia hadnagy hölgye* c. regénnyel kapcsolatban. Ami a drámát illeti, szerény tapasztalatom szerint Arthur Miller volt a legjobb a 20. században, színdarabjai közül a *Death of Salesman* (a *Kereskedő halála*) a legnagyobb-szerűbb. Ami a regényt illeti, Scott Fitzgerald *The Great Gatsbyje* a legszórakoztatóbb, Hemingway a legkalandosabb. Az *öreg halász és a tenger* megismerése után minden Hemingway-regényt – és elérhető elbeszélést – elolvastam, persze eredetiben. Melville *Moby Dickje* nem volt számomra nagy élmény – szégyeltem ezt is, akárcsak Dosztojevszkij elmarasztalását. A múlt század hatvanas és hetvenes éveiben Tábori Pállal egy nagy angol nyelvű magyar antológiát szerkesztettünk. Így kerültem kapcsolatba számos amerikai és számtalan angol költővel, akiknek a saját verseit is elolvastam. Az amerikaiak közül egy kitűnő költő verseit őriztem meg a tudomban, mégpedig Robert Lowell *világraszóló verseit*.

A modern regények közül megemlítendő a *Mr. Sammler's Planet*, Saul Bellow műve egy példányát az ír Trinity College-ban előadó író dedikálta nekem. Ez egy intellektuális élmény letéteményese. A másik költő, Madeline Mason *Versei* eredetiségükkel és klasszikus hangvételükkel hatnak. Nyilván lesznek olyanok, akik ezért kritizálnak, de James Thurber *Thurber Country-ja* nagy kedvencem a humoros amerikai irodalomban.

Az egyik Ausztráliába kivándorolt magyar orvos barátom közvetítésével megkaptam Patrick White Nobel-díjas ausztrál író *The Solid Mandala* nekem

dedikált nagyszerű regényének példányát. E regényt azonban egyik szállóvendégem örökre elkölcsönözte.

Itt az ideje, hogy belépjunk az angol irodalomba. Az igencsak szűkített listámon az első az *Alíz Csodaországban*, amit még Baba nagynéném könyvei közt fedeztem föl Budán, majd pedig Oxfordban, angol eredetiben. Itt olvastam Graham Greene könyvét, a *Quiet Americant* is, melyet gyakorlatképpen lefordítottam magyarra az asztalfióknak. Az évek során minden Greene-könyvet megszereztem, elolvastam. Kedvencem a *Brighton Rock*. Hasonlóképpen jártam el Orwell összes műveivel, valamint Evelyn Waugh regényeivel. A *Handful of Dust* (Egy marék por) a kedvencem.

A napóleoni időket leíró, apámmal magyarul olvasott Hornblower-könyveket most már angolul olvastam, de még nagyobb hatással volt rám a *This Above All*, Eric Knight második világháborús megrázó angol regénye. Az ellenpólusban találjuk Alexander McCall Smith humoros regényeit, mindet kedvelem, de leginkább a *2 ½ Pillars of Wisdom* (Bárha ilyen lenne Afrika) címűt szeretem.

Véleményem szerint angol regényíróként, de mint világirodalmi nagyság is előkelő helyet foglal el Virginia Woolf – akitől a mi Szabó Magdánk sokat tanult. *Mrs. Dalloway* című könyve újra és újra olvasandó, nyelvi újításainak és pszichológiai belátásainak kedvéért. Jobban kellene szeretnem Walter Scott regényeit, Lawrence Durrell műveit. Volt egy levélváltásom William Goldinggel, Robert Graves-sel, az *Én Claudiust* nagyra becsülöm, John Bradburyval, a költők közül John Wilkinsszal (ez egy életen át tartó levelezés volt, Wilkinson 2010-ben halt meg) Vernon Watkinsszal (velsi költő, József Attila-verseket fordítottunk együtt), Michael Beevorral, James Turnerral, Lawrence James-szal, Gavin Ewarttal, J.G. Nicholsszal, Thomas Landdel (akit eredetileg Ország Tamásnak hívtak), Neville Mestermannel (aki többé-kevésbé megtanult velszi léte magyarul), John Wainnel, Gorge Jonasszal (Faludy György magyar-amerikai barátjával), Clive Wilmerrel, Donald Davievel, Alan Dixonnal, Edwin Morgannal, Anthony Edkinsszal, Charles A. Wagnerral, Doran Bellel, Jess Perlmannel, Kennett Whitetal, Aaron Krammerrel (egyszer 1971-ben a Times Squareen együtt találtunk egy 250 dolláros csekket), Bridie Lassgallnerral, Ena Robertssal (aki menekült osztrák színésznő volt, és Cardiffban rámhagyta könyveit), Kenneth Mc Robbieval, Margeret Richardsszal (aki a University College Londonban volt a Diákszövetség titkárnője), Andrew Feldmarral, Christopher Levensonnal, Robin Shirleyval, William Jay Smithszel, Dermot Spenceszel, Doe Longgal (a világhírű étterem tulajdonosának nejevel), Michael Hatwellel, Matthew Meaddel, John Fullerrel, Watson Kirckonnel, Edmond Blundennel, Yakov Hornsteinnel, Lydia Pasternak-Slaterrel (az író húgával), Victor Clementtel, C.F. Cuhinggel, Sir Maurice Bowrával, John N.

Carpenterrel, John Branderral, Michael Hamburgerrel, Jack Bevannal, R.C. Kenedyvel (aki, magyar léte a Victoria és Albert múzeum egyik osztályvezetője volt), G. G. Stremmel és Ted Hughessal.

Meg kell jegyezni, hogy a „végleges” fordítóként felkért angol, illetve brit költők közül csupán kettőt sorolhatok kedvenceim közé:

W. H. Auden és a *Crow* című kötete alapján Ted Hughest. A 20. század második felének brit költőiből hiányzik az a véres tapasztalatokon alapuló költészet bírása, ami hazánknak megvolt. Ha visszatekintek a régebbi századokra, a nagyra tartott Chaucer *Canterbury meséi* leginkább szórakoztatóak számomra, Miltont csak a *Samson Agonistes* alapján becsülöm sokra. Eposzai számunkra elvontak, vontatottak, túlzásokkal megrakottak (Tasso, Vergilius szintén).

Szót kell emelnem bizonyos lektúrok érdekében. Míg Edgar Allan Poe nálam is a klasszikus detektívregény megalapozója, késői követői közül Agatha Christie már papundekli vékonyságú tömegszórakoztató. Ott van azonban Canon Doyle a Sherlock Holmessal, akinek kalandjai méltán világhíresek, a *Hound of the Baskervilles* személyes kedvencem. Remekműnek tartom John Le Carré *Smiley*-köteteit. Ez a kémregény megistenülése. Bunkózzanak ezért le, de sem Balzacot, sem Dickenst nem igen kedvelem.

A hivatásos irodalomtörténészek lenézik az *Elfújta a szél* című modern eposzt, irodalmi fogásait olcsó trükköknek bélyegzik. Szerintem e könyv, a maga nemében, mint könnyű irodalom: remekmű. Hasonló a helyzet Alexander Dumas regényeivel, főképp a *Monte Cristoval*. Mint kalandregény szinte felülmúlhatatlan. Magam is jártam az If vár börtöncelláiban, ahol a valóság és a mítosz egymásra talált. A bestsellerek közé tartozik Bruce Chatwin novelláskönyve (*What am I doing here*), voltaképpen az átalakított útirajzok megdicsőülése. Malcolm Lowry egyetlen befejezett könyvével, az *Under the Volcano*val egyszerre a részegség bestsellerje és egy kőrtörténet mesterműve. Szerény véleményem szerint E. M. Forster regényei is ezt a két területet foglalják el, tehát egyszerre népszerű bestsellerek és ugyanakkor maradandó értékű regények. A legértékesebb talán a *Passage to India*.

Alig-alig ismerem viszont a határontúli könyveket. A románoktól Ionesco drámáit, Istrati tömény szókinccsuhataggal írt történeteit. A csehektől Svejk, a lengyelektől Sienkiewicz történelmi regényét a *Quo Vadist*, a *parasztokat*, Raymondtól, Mickiewicz verseit, Czeslaw Milosz esszéit. Ezeket többre tartom a verseinél. Kedvelem a bosnyák történelmi regényt, a *Híd a Drinán* címűt.

A távolabbi országokból jónéhány indiai író műve ismeretes számomra, Satjait Ray, Salman Rushdie, Vicram Setz, Krishna Srinivas. (Az utóbbi folyóiratába, a *Madras Poet*-be magyar szerelmes verseket szerkesztettem). A számomra egyedül méltán Nobel-díjas indiai költő: Rabindranath Tagore.

Rudyard Kipling személye, műveinek nyelve, tradíciója felvet egy megoldatlan, megoldhatatlan problémát. Ha a nyelvet vesszük alapul – itt a világbirodalom angolját – akkor Kipling egy Nobel-díjas angol író. Ha viszont a tradícióra vetünk fényt – az indiai mesék birodalmára, Indiára mint országra, amely a meséket ihlette, akkor a Mawgli indiai mű.

Vegyünk egy másik példát. Ruth Praver Jhabvala világhírű regénye, a *Heat and the Dust* (A forráság és a por) indiai történetet mond el ritka realizmussal vegyített lírai beleérzéssel. Az író lengyelnek született, indussal kötött házasságot és angolul ír. Brit műveket ír?

Vegyünk egy harmadik példát. Igen nagyra becsülöm V. S. Naipaul trinidadi – nyugat-indiai, Nobel-díjas író írásművészetét; a *House of Mr. Biswas* c. humoros regénye a trinidadi epika csillaga. Naipaul igazi indus neve: Sir Vidiadhar Surajprasad, és az angolok a II. világháború utáni jelenetős brit írói közt tartják őt számon. Hasonló a helyzet Derek Walcott Nobel-díjas költővel, az általam is díjazott *Omeros* szerzőjével. A Santa Lucia mesésen szép szigetén született költő (jómagam is ott találkoztam vele) a karibi irodalom egyik vezető egyénisége. Ám a brit kritikusok mint Anglo-Caribbean költőt veszik számba.

Fejezzük be ezt a hézagos listát az északi irodalom általam megismert gyöngyszemeinek megemlítésével. Tomas Tranströmer (Thinsz Géza által fordított) verseit említeném elsőként. A finn *Kalevala*, három jó magyar fordítása révén már szinte finn-magyar eposz névre pályázhat, már azért is, mert nekünk ősi eposzunk nem maradt fenn. Henrik Ibsen darabjai ma is megdöbbenőek, közülük elsősorban a *Babaház* a női felszabadító mozgalom zászlóvivője. Knut Hamsun a norvég regényirodalomé. Az általam angol fordításban ismert *Growth of the Soil* Nobel-díjat kapott. Hemingway azt vallotta, hogy Hamsuntól tanult meg írni. Én a Hamsun-regényt egy norvég lánytól kaptam, aki Jens Bjerneboe *Semmelweis* című drámáját fordította angolra. Amikor ez a fordítás elkészült, Siv angol fordítását és norvég kontrollját magyarra fordítottam, tehát eme avantgard génius *hungaricáját*. A fordítás megjelenésére vár a *VÁR* című székesfehérvári folyóiratban. Halldór Laxness trilógiájához az *Izlandi vidékhez* (*La Campana de Islandia*) tulajdon házában jutottam hozzá. Mint Izland természeti leírása egyedi, remek, a karakterek egyéniek, mint az északi sziget emberei. Felmérések szerint az izlandiak világverők az olvasásban.

Bár ez a felsorolás – olvasmány-térképem piros pontjai – korántsem teljes, hátramaradt még néhány író műveinek véleményezése. Churchill monumentális művét, *Az angolok történetét* képtelen voltam elolvasni florid stílusa miatt. Annál inkább Anthony Trollope köteteit.

Nobel-díjat kapott Isaac Baskewich Singer. Lengyel-zsidó-amerikai történeteit igen méltányolom. William Faulkner energikus regényeiben a nyelvjá-

rás nem kenyerem. Salvatore Quasimodo versei a szívemhez szólnak, különösen azért, mert 2010-ben Quasimodo-díjat nyertem Balatonfüreden. G. G. Marquez *Száz év magánya* a délamerikai irodalom legnagyobb csillaga. A kontinens felső csücskében született és működött E. R. Braithwaite író és diplomata, akinek *To Sir With Love* c. regénye bejárta a világot, és hozzám is eljutott, mivel egy szövetségi fogadáson egy példányát tőle kaptam. Két idősebb kortársam egy-egy értékelt könyve a *Pepitó és Pepita* Határ Győzőtől, a *Római muzsika* Cs. Szabó Lászlótól. Ha ezeket forgatom – mert megteszem újra és újra – élő emberi hangjaikat visszaidézem.

Szólnom kell az Írország adta olvasmányokról. Az első ezek közül Arthur Griffith *Magyarország feltámadása* című politikai pamfletje volt, melyet lefordítottam nyelvünkre, ezt követte az összes többi Griffith-mű, mivel könyvet is írtam az ír államférfiről. A Nobel bizottság jól választott, amikor Bernard Shawnak, William Buttler Yeatsnek, Samuel Becketnek és napjainkban Seamus Heaneynek ítélte a díjat. A díjazottak minden művét elolvastam.

Az utolsó húsz évben nekiálltam a kortárs ír költészet megismerésének, és a következő költők vereseiből publikáltam magyarra fordított verseket: az ír tájakat lefestő Des Eganról, a tudományokkal is megismerkedett Borantól, az északír angoltanártól, Adrian Ricetől, a szép szerelmes versek költőjétől, Bill Tinleytől, a bibliai versek szerzőjétől, Eileán Chuilleanáintól, a klasszikus örökség átérzőjétől, Michael Longleytől, az ír farmvilág megelevenítőjétől, Peter Fallontól és az ír költészet titkos csillagától, Mary O'Donnelltől. Ezeken túl van két ír versválogatás-kötetem: a *Tört álmok*, mely a teljes ír költészetből válogat, középkori kezdettel és a *Száz ír vers*, mely a kortárs ír költészet számomra kedves darabjait adja közre.

Az 1960-as és 1970-es években olvasmánykutatással is foglalkoztam, részben azzal, hogy mit olvastak az angol és az olasz egyetemi hallgatók, részben azzal, mit olvas (olvasott) a magyar emigráció. Méray Tibor *Nagy Imre*-könyve bizonyult a legnépszerűbb magyar olvasmánynak.

A statisztikában jómagam is szerepelek akkori emigráns társaim műveinek és saját műveimnek olvasásával.